

פתיחת בקבוקים בשבת / דובי גרינברגר

ראשי פרקים :

1. פתיחה.
2. דיון בעניין הפקקים.
  - א. פקקי בירה.
  - ב. פקקי הברגה ממתכת.
  - ג. פקקי פלסטיק.
3. סיכום ביניים.
4. דיון בעניין הבקבוק.
  - א. בנין וסתירה בכלים.
  - ב. מתקן פתחא.
5. מלאכת מחתך.
6. פתרון בעיות.
7. סיכום.

פתיחה

בדורות האחרונים עסקו גדולי הפוסקים בהבנת ההתפתחויות הטכנולוגיות והמשמעותיות ההלכתיות הנובעות מהם. אחת הסוגיות ההלכתיות הנוגעות בהלכות שבת היא אופן סגירת הבקבוקים בפקקים. בבואנו לדון בנושא זה עלינו לדעת שדין פתיחת הבקבוקים בשבת תלוי בשני גורמים : אופן סגירת הבקבוק ע"י המפעל, אופן פתיחת הבקבוק על ידינו. בסוגיא זאת מצינו בעיות רבות, על כן ראוי לכל אחד בטרם יפסוק הלכה לעצמו שיעיין היטב במקורות עצמם. מאמר זה נועד לפתוח פתח ללימוד ע"מ שדברים אלו יהיו סדורים לפניו בבואו לעיין בעומק הסוגיא.

דיון בעניין הפקקים

לעניין הפקקים מצינו הבדל בין מספר סוגים : פקקי בירה, פקקי מתכת עם הברגה ופקקי פלסטיק. ויש לדון לגבי כל אחד מהם.

פקקי בירה¹

דעת החזו"א²

החזו"א מתיר לפתוח את הפקק מצד שתי סיבות³:

¹ הכוונה לפקקי מתכת שאינם מתברגים, ופקקי שעם.

² או"ח סימן נ"א פיסקה י"א.

³ כל סיבה של החזו"א מתבססת על הנחות יסוד שונות, דהיינו הסיבה הראשונה מתבססת על זה שכאשר הפקק על הבקבוק הוא נקרא כלי ואילו הסיבה השניה מתבססת על זה שכאשר הפקק על הבקבוק הוא לא נקרא כלי.

- א. כאשר פותח את הפקק לא סותרו, וזאת משום שלא מצינו איסור בשבירת המגופה.⁴
- ב. כאשר המפעל "הלביש" את הפקק ע"ג הבקבוק בטל ממנו תורת כלי, וזאת משום שהוא עומד לשבירה.
- לכן גם כאשר פתח את הפקק אינו נקרא כלי ואין כאן צד של מכה בפטיש, שבעת הפתיחה הופך אותו לכלי.⁵

דעת הגרש"ז אויערבאד⁶

הגרש"ז כותב גם להתיר אך הוא חולק על הסיבה השנייה של החזו"א.⁷ דעת הגרש"ז היא שכאשר המפעל "הלביש" את הפקק ע"ג הבקבוק לא בטל ממנו תורת כלי, וזאת משום שאם נשבור את הבקבוק ונוציא מתוך הפקק את שברי הזכוכית, נוכל לכסות בו בקבוק אחר הדומה לאותו בקבוק ולכן יש עליו שם פקק גם בשעה שעומד על הבקבוק.⁸

פקקי הברגה ממתכת

הגרש"ז אויערבאד

הגרש"ז בספרו מנחת שלמה⁹ כותב שפקק כזה אינו נקרא כלי כאשר הוא מחובר לבקבוק. כיוון שכאשר הפקק נלחץ לבקבוק בכח, והוא מתקטן ממידתו הקודמת, מתבטל ממנו שם פקק ועכשיו הוא רק סותם את הבקבוק ומתבטל אליו.¹⁰ לפי זה, אנחנו צריכים לדון על עשיית הפקק דהיינו כאשר פותחים את הפקק גומרים את עשייתו ויש להתחייב מצד מכה בפטיש.¹¹

"רבה ור' זירא דאמרי תרוויהו כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש".¹²

המאירי כותב¹³: "לא נאמר מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כולה, כגון שחצב אבן בהר ונתפרקה כולה מסבבותיה, ונמצא שנשלמת מלאכת האבן אלא שלא נפלה וזה מכה בפטיש ומפילה, שנמצא המלאכה בגוף אותו דבר נשלמה". משמע מהמאירי שבכל עשיית כלי ישנם שני שלבים:

⁴ המשנה בשבת קמ"ו. דנה בעניין שבירת החבית ומצד מתקן פיתחא, אבל היא לא מדברת בעניין המגופה עצמה שמותר לשוברה. וראה לקמן בעניין בניין וסתירה בבקבוק עצמו.

⁵ גם כאשר פותח בעדינות את הפקק בטל מהפקק שם כלי למרות שלא שבר אותו וזאת משום שאם יחזיר את הפקק לפי הבקבוק הוא לא יסתום לגמרי את הבקבוק כמו שהיה בתחילה.

⁶ מנחת שלמה ח"א סימן צ"א פסקה י"ב

⁷ הגרש"ז לא מקבל את דעת החזו"א, שהרי ע"י שמעקם את המכסה ומרחיבו הוא מתקן אותו לכלי, שיהא ראוי להשתמש בו כפקק לכסות ולפתוח בו בכל עת שירצה.

⁸ ראה לקמן בעניין פתיחת פקקי פלסטיק.

⁹ שם סימן צ"א פסקה י"ב.

¹⁰ תהליך סגירת הבקבוקים במפעל נעשה כך שהפקקים לפני סגירתם הם כמעין גביעים רחבים ששטוחים בפנים, ואז באה מכוונה ומעקמת את הפח על הבקבוק עד לסגירה הרמטית. כמו כן ישנם פקקים גמורים אך רחבים, ואז באה המכוונה וסוגרת אותם על הבקבוק.

על סוגי פקקים אלו הגרש"ז מדבר, שבעת סגירתם על הבקבוק מתבטל מעליהם שם פקק.

¹¹ אין לדון כאן על בניין וסתירה בכלים כמו שדן הרב עובדיה לקמן, וזאת משום שאין כאן כלי שאפשר יהיה לסתור אותו.

¹² שבת ע"ה .:

¹³ סוף פרק הבונה, וכ"כ הר"ן בחידושו (ע"ג.) ובהגהות המרדכי (פרק הבונה).

א. בניית והקמת הכלי והדפנות ובוזה חייב משום בונה.
 ב. אחרי שהגוף קיים עושה פעולות להכשירו למלאכתו וזה מה שנקרא גמר מלאכה.¹⁴
 לפי מה שנאמר לעיל משמע שכאשר פותחים את הפקק גומרים את עשייתו ואז מתחייבים משום מכה בפטיש.¹⁵
 הערה - הרב יהושע מנחם אהרנברג בספרו דבר יהושע¹⁶ מתיר לפתוח, למרות שבטל מהפקק שם כלי כאשר הוא מורכב על הבקבוק. ועיין עוד בספרו במכתבים בינו ובין הגרש"ז אויערבאך.
 וראה עוד בספר נחל זרד¹⁷ שהביא בשם הגר"י פישר שהתיר לפתוח בקבוקים אלו בשבת.

הרב עובדיה יוסף

הרב עובדיה בספרו יחוה דעת¹⁸ חולק על הנחת היסוד של הגרש"ז.
 כאשר מצמידים את הפקק לבקבוק ע"י מכונה לא ירד מעליו תורת כלי, הואיל וכבר נקרא עליו שם כלי עוד לפני הידוקו לצואר הבקבוק. ועוד גם עכשיו ניתן לכסות בו פי בקבוק יותר קטן ואפילו אם איננו בדרך הברגה.¹⁹
 יש לדון בעניין מדין סתירת הפקק, האם כאשר מפרידים את הפקק מהטבעת אז סותרים את הכלי ובונים כלי חדש.²⁰

נחלקו בית שמאי ובית הלל אם יש בנין וסתירה בכלים.²¹
 ההלכה נפסקה כבית הלל²² שאין בנין וסתירה בכלים. נחלקו הראשונים בהיקף הקביעה הנ"ל:
 רש"י²³ - אין איסור בניה בכלים מן התורה כל עיקר, והעושה כלי בשבת חייב משום מכה בפטיש.
 ר"ן²⁴ - כאשר עושה את הכלי מתחילתו חייב משום בונה, ומה שכתבנו לעיל שאין בנין וסתירה בכלים, מדובר בכלי שהתפרק ומרכיבו בחזרה.²⁵

¹⁴ הירושלמי (שבת פרק כלל גדול ה"ב) חולק על הבלבלי בהגדרת מכה בפטיש, והגדרתו היא שבכל גמר יצירת חפץ חייב גם משום מכה בפטיש. ואע"פ שלא עשה שום מלאכה מיוחדת ונפרדת כדי לגמור את החפץ.
¹⁵ אין להתחייב משום בונה וזאת בגלל כמו שראינו במאירי, שהחויב בבניה הוא אך ורק כאשר בונים את דפנות הכלי.
¹⁶ דבר יהושע חלק ב' סימן מ"ה.
¹⁷ ע"מ רמ"ח.
¹⁸ יחוה דעת חלק שני סימן מ"ב.
¹⁹ בעניין מכה בפטיש אין לדון כמו שדן הגרש"ז, זאת משום שהפקק נקרא כלי גם כאשר הוא מונח על פי הבקבוק.
²⁰ כל הדיון כאן הוא אך ורק בעניין סתירת הפקק מהטבעת, אך בעניין סתירת הפקק מהבקבוק ידובר עוד בהמשך.
²¹ ביצה כ"ב.
²² רמב"ם שבת פרק כ"ב ה"א, הלכות יו"ט פרק ד' ה"ג.
²³ שבת מ"ז. ד"ה "חייב".
²⁴ שם דף ל"ז. לדפי הר"י ד"ה "ומקשו".
²⁵ ע"פ הר"ן יוצא שיש רק בנין בכלים אך אין סתירה, זאת משום שיש איסור בונה רק בעשיית כלי מתחילתו, אבל מדין סתירה אין איסור כי בעת שסותר נחשב כלי, ואין בנין וסתירה בכלים (ראה הרחבה באגרות משה או"ח סימן קכ"ב ענף ה').

תוסי²⁶ - כאשר הכלי נעשה בחוזק ועי"י אומן חייב משום בונה, וכן פסק השו"ע²⁷.
 יוצא ע"פ פסיקת השו"ע שיש סתירה בכלים, וצריך לברר האם כאשר פותחים את
 הבקבוק נחשב הדבר לסתירת כלי.²⁸

"שובר אדם את החבית לאכול הימנה גורגרות ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי וכו"ו"²⁹
 הגמ' בביצה³⁰ מעמידה את המשנה הזאת כדעת ר"א הסובר שמדובר בחבית של
 מוסתקי (חבית רעועה המודבקת משברים שברים ע"י זפת).
 נחלקו הפוסקים האם האוקימתא של ר"א נפסקה להלכה:
 שו"ע³¹ - האוקימתא נפסקה להלכה, דהיינו רק בחבית מוסתקי מותר לשבור אבל
 בחבית שלמה אסור אפילו לשבור.
 רמב"ם³² - האוקימתא לא נפסקה להלכה דהיינו מותר לשבור בין חבית רעועה ובין
 חבית שלמה, ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי.
 ע"פ הרמב"ם וסיעתו, משמע שהטבעת והפקק, הנחשבים כחבית שלמה, מותר לשוברם
 ואין זה נקרא סתירה, ואילו לפי השו"ע יוצא שאסור לפתוח פקקים בשבת, משום
 שאסור לשבור חבית שלמה.

הרב עובדיה מביא שלושה היתרים, מדוע גם לפי השו"ע יהיה מותר לפתוח פקקים
 בשבת, ולא יעבור על איסור סתירה:
 א. אם השו"ע היה רואה את כל הפוסקים האחרים שהתירו, היה גם הוא פוסק להקל
 אפילו שלא במוסתקי.
 ב. רש"י על המשנה של שובר אדם חבית מפרש שאין במקלקל שום איסור בשבת ולכן
 מותר לשבור את החבית. מרש"י משמע שהסתירה שנעשית כאן היא ע"מ לקלקל,
 ובסתירה כזאת מחדש הר"ן³³ שהתירו לכתחילה וזאת משום צורך השבת.³⁴
 אפשר לומר כך גם אצלנו שכאשר סותר את הפקק מהטבעת הוא מקלקל, ובסתירה
 כזאת התיר הר"ן לכתחילה.
 ג. תרומת הדשן³⁵ פסק שפי התנור שסותמים אותו ע"י פח מערב שבת וטחים אותו
 בטיט, מותר לסתור חיבורו ולפתוח פי התנור בשבת, הואיל ולא נעשה לקיום אלא רק
 לשמור את החום של התנור לפי שעה.
 אפשר לומר כך גם בנידון דידן, שהפקק שמוצמד לטבעת לכתחילה נעשה על דעת
 שיפרידו אותו בשעת פתיחתו, וחיבורו נעשה באופן זמני, כך שעם פתיחתו נפרדת
 הטבעת ממנו, ואין זה כסותר דבר של קיימא.

²⁶ שם ק"ב: ד"ה "האי מאן".

²⁷ או"ח שו"ע סעי' א', ז'.

²⁸ הסתירה שמדובר כאן היא סתירת הפקק מהטבעת ולא סתירת הפקק מהבקבוק כפי שיבואר בהמשך.

²⁹ משנה שבת קמ"ו.

³⁰ דף ל"ג.

³¹ או"ח שו"ע א' וכ"כ תוסי קמ"ו. ד"ה "שובר".

³² שבת פרק כ"ג הל' ב' וכ"כ הר"ן, הסמ"ג והרשב"א.

³³ שבת דף ס"א: לדפי הר"ן.

³⁴ הביאור הלכה (סימן שו"ד ד"ה אסור לשוברה) חולק על כך וז"ל "לא מצינו שום שבות שיהיה מותר
 ע"י ישראל משום שהוא לצורך שבת וע"כ פשוט שאין להקל בזה כלל".

³⁵ תרומת הדשן סימן ס"ה.

פקדי פלסטיק

"אמר רב יהודה אמר רב, הפותח בית הצואר (חלוק שצוארו סגור ע"י תפירה) בשבת חייב חטאת. מתקיף לה רב כהנא: מה בין זו למגופת חבית? (שמותר להסירה אפילו שמודבקת בטיט), אמר רבא זה חיבור וזה אינו חיבור"³⁶ נחלקו הראשונים בביאור דין הפותח בית הצואר:

רש"י - מדובר שפתח בפעם הראשונה את בית הצואר וחייב חטאת משום מכה בפטיש, שע"י הפתיחה גמר את המלאכה.

ר"ת³⁷ - מדובר בפתח שנפתח כבר אלא שסגרו אותו ע"י תפירת חוט, ופתח בשבת את החוט, חייב חטאת משום גמר כלי³⁸.

המחלוקת בין רש"י לר"ת היא האם תפירת חוט נחשבת כסתימא מעלייתא, אבל אם היה נקוב ונסתם שלא ע"י תפירה גם ר"ת יודה שמותר לפותחו בשבת, כמו מגופת חבית.

העולה מהאמור לעיל שבכדי להתחייב באיסור מכה בפטיש צריך שיתקימו התנאים הבאים:

- א. צריך שהמכסה או הדבר שמפריע לשימוש יהיה חלק מהכלי ולא הדבקה של טיט.
  - ב. כאשר מסיר את המכסה או הדבר שמפריע לשימוש יחשב כגמר מלאכה.
- ולכן מותר להסיר את המגופה מהחבית למרות שהודבקה בטיט ושעווה כי היא אינה מחוברת לחבית ונחשבת כסתומה ועומדת.

כאשר המפעל מקבל את פקדי הפלסטיק אז הוא מקבל פקק מוגמר עם טבעת תחתונה שניכר שהיא ניפרדת מגוף הפקק, והמכונה בשה"כ מבריגה בלחץ את הפקק עם הטבעת אל הבקבוק, ולא מבטלת את הפקק משמו. בנוסף לכך אם נשבור את הבקבוק ונוציא את הפקק, נוכל לכסות בו בקבוק אחר הדומה לו. לכן יש עליו שם פקק גמור כאשר הוא נמצא על הבקבוק.³⁹

משמע שפקדי פלסטיק המחברים לטבעת נחשבים כפקקים מוגמרים, וראינו שבכדי להתחייב במכה בפטיש צריך שהמכסה יהיה חלק מהכלי, וגם שהסרת המכסה תחשב לגמר מלאכה, ובנידון דידן ניכר שהטבעת נפרדת מגוף הפקק, ואין הפתיחה של הפקק גומרת את עשייתו.

יש לעיין בדברי ר"ת, שתפירת בית הצואר נחשבת חיבור אע"פ שעומד להינטל, מדוע בפתיחת הפקק יש להתיר, הרי חיבור הטבעת לפקק נחשב כתפירת ביה"צ ואסור לפותחו אע"פ שהפקק עומד להינטל מהטבעת.⁴⁰

יש להשיב שיש הבדל בין תפירת ביה"צ לבין חיבור הטבעת לפקק. תפירת ביה"צ נעשית לתועלת ולהגנת הבגד ולכן התפירה נחשבת חיבור אע"פ שעומדת להינטל, משא"כ בנידון דידן שחיבור הטבעת לפקק אינה מביאה שום תועלת לפקק, והדבקה הפקק היא רק שיהא ניכר שלא פתחו את הבקבוק, לכן הטבעת לא נחשבת כחיבור אלא כהדבקה חיצונית של שעווה או טיט שאינו נקרא חיבור.

³⁶ שבת מ"ח.

³⁷ מופיע בריטב"א שם.

³⁸ רבינו ירוחם הולך בדרך שלישית, ועיין בספרו נתיב י"ב חלק י"ד.

³⁹ ראה לעיל את דעת הגרש"ז בעניין פתיחת פקדי בירה.

⁴⁰ לשיטת רש"י לא קשה כי טעמו להסרת מגופת החבית היא משום שהמגופה אינה מהחבית עצמה, ואע"פ שהיא דבוקה בטיט או בשעווה אינו נחשב חיבור שהרי היא עומדת להינטל.

סיכום ביניים

פקקי בירה ופקקי שעם - מותר להסיר את הפקק.
 פקקי הברגה ממתכת - לדעת הגרש"ז אויערבאך אין להסיר את הפקק.
 לדעת הרב עובדיה מותר להסיר את הפקק.⁴¹
 פקקי פלסטיק - מותר להסיר את הפקק.

דיון בעניין הבקבוק

אחרי הדיון בעניין הפקקים יש לדון בעניין הבקבוק עצמו מצד מכה בפטיש ומצד בניין וסתירה בכלים.

דיון בענין בנין וסתירה בכלים:

"שובר אדם את החבית לאכול הימנה גורגרות ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי, ואין נוקבין מגופה של חבית דברי ר' יהודה, וחכמים מתירין וכו'".⁴²
 משמע מהמשנה שכל האיסור הוא רק לשבור את המגופה אבל להסיר את המגופה בשלמותה אין איסור, וזאת בגלל שהמגופה אינה מחוברת לחבית.
 וכן כותב החזו"א⁴³ בעניין פתיחת פקקי בירה, שמצד סתירת הבקבוק אין איסור לפותחו.

דיון בעניין מכה בפטיש(מתקן פיתחא):

אחרי הדיון לעיל בעניין סתירת הבקבוק יש לדון בעניין מכה בפטיש, דהיינו כאשר פותחים את הפקק, ניגמרת עשייתו של הבקבוק ויש צד של מתקן פיתחא.⁴⁴
 "אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת, מתקיף לה רב כהנא : מה בין זו למגופת חבית ? אמר ליה רבא : זה חיבור וזה אינו חיבור"⁴⁵
 רבי אברהם בן הרמב"ם⁴⁶ מסביר שבית הצואר נקרא חיבור יפה, הואיל ודרך כל החייטים לחבר את הבגדים, אבל חיבור המגופה לחבית אינו חיבור כלל, שאין החרס נחשב חיבורו חיבור אלא אם כן נשרף ונהיה כגוף אחד שווה.
 לכאורה קשה הרי מחבר את המגופה לחבית בטיט או בגבס ומדוע בכהאי גוונא לא נחשב חיבור כלל.
 כדי להבין מדוע חיבור המגופה לא נחשב לחיבור יש להקדים את מחלוקת רב חסדא ורבא בעניין מהו לשמר ומהו לחזק.
 "ית"ר ושון שנוקבין נקב ישן לכתחילה, אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לשמר אבל לחזק אסור. היכי דמי לשמר, הכי דמי לחזק? אמר רב חסדא

⁴¹ הרב יצחק יוסף בספרו ילקוט יוסף (חלק רביעי, שבת - כרך ב', סימן שי"ד ס"ק י"ח) מסכים לאביו בעניין פתיחת הבקבוק, אך הוא כותב שממדת חסידות טוב להפריד את הפקק מערב שבת והמחמיר תבוא עליו ברכה.

⁴² שבת קמ"ו: .

⁴³ או"ח סימן נ"א פסקה י"א.

⁴⁴ כל הבנת האיסור הוא משום מכה בפטיש, וזאת לאור הבנתו של בעל ה"בנין שבת" (עמ' פ"ח), אך השמירת שבת כהלכתה (פרק ט' הערה ו') הבין בדברי החזו"א (סימן נ"א אות א') שמדובר באיסור בונה

⁴⁵ שבת מ"ח., מכות ג' .

⁴⁶ מכות ג' : מופיע באוצר מפרשי התלמוד.

למעלה מן היין זהו לשמר, למטה מן היין זהו לחזק. רבא אמר למטה מן היין נמי זהו לשמר, והיכי דמי לחזק כגון שניקבה למטה מן השמרים וכו"י⁴⁷ באור⁴⁸ - ישנם שני אופנים לסתימת פתח: א. סתימה גרועה - לא נחשב כסתימה ומותר להסירה בשבת.

ב. סתימה מעולה - נחשב כסתימה ואסור להסירה בשבת.

ונחלקו רבא ורב חסדא מה נחשב כסתימא מעולה.

הלכה נפסקה כרבא⁴⁹ שלמטה מן השמרים נחשב סתימה ובטל שם פתח. ישנם מספר הבנות בדברי רבא:

רע"א⁵⁰ - "דזוקא סתימה כהאי דפרץ את פצימיו, שאי אפשר סתימה אחרת גדולה הימנה, משא"כ סתימה בלמטה מן היין, דאכתי אפשר בסתימה גדולה הימנה דהיינו מתחת מן השמרים".

משמע שבכדי לבטל שם פתח של כלי צריך לסתום בסתימה כזאת שאי אפשר לסתום בסתימה אחרת גדולה הימנה.

ריטב"א⁵¹ - "למימרא דכלי שאינו סתום סתימה חזקה גמורה, כפתח דיינין ליה"

משמע שבכדי לבטל שם פתח של כלי צריך לסותמו בסתימה חזקה וגמורה.

חזו"א⁵² - "אבל נראה דבעינן מעשה מוכיחה שאין דעתו לפתוח לעולם, וכל שלא פרץ אין כאן מעשה מוכיחה... וכל שסתם סתימה נצחית לפי איכות הסתימה אסור פותחו בשבת"

משמע שבכדי לבטל שם כלי צריך לעשות מעשה המוכיח שבדעתו לסותמו ולבטלו לגמרי.

יוצא שכדי שהסתימה תהיה סתימה מעולה צריך שיתקיים אחד מהתנאים הבאים:

א. סתימה כזאת שתהיה הסתימה הכי חזקה שאפשר לעשות.

ב. סתימה חזקה וגמורה.

ג. מעשה המוכיח שבדעתו לסתום לגמרי.

לפי זה מובנת סברת ר' אברהם בן הרמב"ם מדוע מגופת חבית אינה נחשבת חיבור, שהרי ההדבקה בגבס או בטיט אינה חיבור גמור וחזק, וכן החיבור אינו סתימה הכי חזקה שאפשר לעשות, וגם אין בדעתו לסתום לגמרי את המגופה.

הבקבוקים בימנו דומים לחבית שעל פיה מונחת מגופה, שמותר לפותחה, וזאת בגלל שהפקק עצמו לא נחשב כחיבור גמור שהרי הוא אינו חיבור גמור וחזק, וגם בדעתו לפתוח את הפקק.

מלאכת מחתך

כאשר באים לפתוח פקק בשבת, בין פקק פלסטיק ובין פקק מתכת, יש לדון האם הווי מלאכת מחתך דהיינו חיתוך הפקק מהטבעת.

לעניין הגדרת מלאכת מחתך מצינו מחלוקת גדולה בין פוסקי דורנו :

⁴⁷ שבת קמ"ו :

⁴⁸ באור זה הוא עפ"י רש"י, אבל הר"י ור' חננאל הבינו אחרת את הגמ', אומנם החזו"א כתב (סימן נ"א אות י"ז) שלדינא אין נפקותא בין הר"י לרש"י.

⁴⁹ רמב"ם הל' שבת פ"ג הל' א', הרא"ש שבת פרק חבית סימן ז', וכ"כ השו"ע שי"ד סעי' ב'.

⁵⁰ דרוש וחיידוש שבת קמ"ו :

⁵¹ שבת קמ"ו. הוצאה מדעית של מוסד הרב קוק, ע"מ תתקנ"ג.

⁵² או"ח סימן נ"א אות י"ז.

דעת הגרש"ז אויערבאך⁵³

א. "האי מאן דסלית סלתי חייב משום טוחן, אמר רב אשי אי קפיד אמשחתא חייב משום מחתך"⁵⁴

רבינו חננאל מסביר שאם מתכווין לחתוך עפ"י מידה נסויימת חייב משום מחתך וכלשונו "ואי קפיד אמשחתא כלומר אם מתכווין לחתוך אלו סלתי זרת זרת אורך כל אחד ואחד, חייב משום מחתך".

עפ"י הגמ' משמע שמקפיד על המידה שייך רק באופן שחותך מידה מסויימת ומדוייקת. וכן נראה מלשון הרמב"ם⁵⁵ שכתב "וכן כל חתיכה שיחתוך חרש עץ מן העצים או חרש מתכת מן המתכות חייב משום מחתך". ונראה שהביא דווקא דוגמא של חרש עץ או חרש מתכת שכן דרך האומנים הללו להקפיד לחתוך עפ"י מידה מסויימת ומדוייקת.⁵⁶

ב. מהרמב"ם לעיל אפשר לדייק דבר נוסף: הרמב"ם הביא דווקא דוגמא מבעלי האומניות שהקפדתם נצרכת לצורך השימוש, דהיינו ההקפדה לחתוך דווקא בצורה מדוייקת היא משום שהאומן צריך את חתיכת העץ בצורתה הנוכחית.

וכ"כ בספר קצות השולחן⁵⁷ "ומסתבר דהא במחתך ומקפיד על מידתו חייב, היינו באם החיתוך קשור עם המידה שאם לא יחתוך במידה אין לו תועלת מהחיתוך כלל".

יוצא לפי הגרש"ז שכדי לעבור על מלאכת מחתך יש לקיים את התנאים הבאים:⁵⁸

א. יחתוך במידה מסויימת ומדוייקת.

ב. המידה נצרכת לצורך השימוש בחפץ.

כאשר "חותכים" את פקק הבקבוק מהטבעת אזי ההקפדה היא לצורך נוחיות הפתיחה ולא מפני שצריך למידה ולכן במקרה כזה אין לדון משום מלאכת מחתך.

דעת הגר"ש אלישיב

"המחתך את העור כדי לעשות קמיע חייב והוא שיתכוון למידת אורכו ומידת רוחבו ויחתוך בכוונה שהיא מלאכה, אבל אם חתך דרך הפסד בלא כוונה למידתו אלא כמתעסק או כמשחק הרי זה פטור".⁵⁹

יוצא מדבריו שאם יש לו כוונה לדבר המסויים, למרות שלא חותך במידה מדוייקת, נחשב מקפיד על המידה.⁶⁰

כאשר פותח את הפקק יש לו כוונה להפריד את הפקק מהטבעת, וזה נעשה עפ"י הסימון המקוקו, לכן נחשב מקפיד על המידה וחייב משום מחתך.

⁵³ מופיע בתיקונים ומילואים לשש"כ פרק ט' הערה ס"א, וכן פסק הרב עובדיה יוסף, ראה בילקוט יוסף עמ' תקכ"ז הערה ל"ג.

⁵⁴ שבת ע"ד: .

⁵⁵ ה"ל שבת פ"י י"א ה"ל ז'.

⁵⁶ ראה עוד בספר בניין שבת עמ' רנ"ה – רנ"ז שהביא הוכחות שצריך להקפיד על מידה מדוייקת.

⁵⁷ חלק שביעי סימן קמ"ה ס"ק ו'.

⁵⁸ ראה עוד בספר בנין שבת עמ' רס"ב שדן לעניין מלאכה שאינה צריכה לגופה במלאכת מחתך.

⁵⁹ שם ה"ל שבת פ"י י"א ה"ל ז'.

⁶⁰ לא ירדתי לסוף דעתו, וראה הרחבה בידיעון הליכות שדה גליון 102, אב תשנ"ו, בעניין דעתו.

פתרון בעיות⁶¹

אם קרה מקרה ולא פתחו את הבקבוק לפני שבת אז ישנם מספר אפשרויות לפתיחת הבקבוק:

- א. לפתוח את הפקק על דעת לזורקו.
- ב. לעשות נקב רחב ולפתוח את הפקק.⁶²
- ג. אין לפתוח כלל את הפקק אלא ינקב נקב רחב שיוכל להוציא דרכו את המשקה.

הרמב"ם⁶³ כותב שהמכבה כל שהוא חייב אבל אם כיבה גחלת של מתכת פטור, ואם נתכווין לצרף חייב.

מסביר המ"מ שאם אינו מתכווין לא שייך לומר "פסיק רישא ולא ימות" וזאת בגלל שאינו רוצה לעשות כלי, ולכן אין בו מלאכה כלל.

הלח"מ מבאר את דברי המ"מ ומסביר שמלאכת הצירוף אינה מלאכה שהיתה במשכן אבל היא אסורה כיוון שדרכם של לוטשי הברזל בעשיית הכלי הוא ע"י חימום הברזל וצירופו, וכיוון שכך אם כוונתם לעשות כלי, אסור.

יוצא שכל האיסור של המלאכה תלוי בכוונה לעשות כלי, ולכן כאשר מכבה גחלת של מתכת שאין כוונתו לעשות כלי פטור, אבל במיחם שהכניס מים צוננים לתוכו הוי תיקון ולכן חייב למרות שאין לו כל כוונה לצירוף.⁶⁴

דעת הגרש"ז אויערבאד

הגרש"ז⁶⁵ פוסק שמותר לנקב בנקב רחב את הפקק ולפתחו, ובהערות⁶⁶ מביא את דברי הגרש"ז

להתיר לפתוח את הבקבוק אם בדעתו לזרוק את הפקק ולא להשתמש בו.

הגרש"ז מביא ראיה ממסכת סוכה⁶⁷, שמתירים לקטוף את הענבים מההדס כאשר יש לו הושענא אחריתי אע"ג דהוי "פסיק רישא ולא ימות".

וכן אפשר לומר גם לעניין פתיחת פקק, שיהיה מותר לפותחו אם בדעתו לזרוקו מייד.

דעת הגרש"ז היא שפקק מצד עצמו אין לו חשיבות של כלי כלל, ורק רצונו להשתמש בפקק נותן לו שם כלי, כהסבר הלח"מ לעניין כיבוי גחלת של מתכת. לכן אם פותח על דעת לזרוק מייד אינו עושה כלי חדש, ולא חייב משום מכה בפטיש. וכן גם אם מנקב נקב רחב מראה בדעתו שאין רצונו להשתמש בכלי, ואינו חייב כלל.

דעת הגר"מ הלברשטם

בספר מלאכת שבת⁶⁸ כתב שהדרך היחידה לפתיחת הבקבוק בשבת היא ע"י ניקוב המכסה כך שיוכל להוציא דרכו את המשקה.⁶⁹

⁶¹ לדעת הגרש"ז אויערבאד אך לדעת הרב עובדיה אין שום איסור לפתוח בשבת.

⁶² יש להקפיד שעשיית הנקב לא תבצע על גבי אותיות, שאז ישנו איסור מוחק.

⁶³ ה"ל שבת פרק י"ב ה"ל ב'.

⁶⁴ המגן אברהם בסימן ש"ח ס"ק ל"ו כתב שמיחם שפינו ממנו את המים החמים מותר להכניס לתוכו מים קרים מפני שאינו מתכווין, והוא מביא כאסמכתא את דברי המ"מ הנ"ל, אולם רעק"א בהגהות, הדגול מרבבה והלבושי שרד הקשו עליו מכח דברי הלח"מ הנ"ל.

⁶⁵ פרק ט' סעיף י"ז.

⁶⁶ ביצה ס"ק ס"א.

⁶⁷ לג' .

⁶⁸ עמ' שלי"ה אות ו'.

⁶⁹ כך כתב הגר"מ הלברשטם בספרו דברי משה (סימן י"ט), וכן הסכים איתו בעל המנחת יצחק.

הגרש"ז הביא הוכחה מהדס שמותר לו לקטוף את הענבים כאשר יש לו הושענא אחריתי אע"ג דהוי "פסיק רישא ולא ימות". אך הגר"מ הברשטס חולק עליו וסובר שבהדס מותר לקטוף את ענביו משום שמכשירו למצווה, וכאשר יש לו הושענא אחריתי לא נחשב כמכשירו למצווה. משא"כ בפתחת הפקק ששם עושה מלאכה גמורה ולכן גם אם מתכווין לזורקו אסור.

דעת הגר"מ הברשטס היא שכאשר פותחים את הפקק הוא נהפך לכלי ראוי לשימוש כפקק הברגה ולא מתחשבים בדעתו. כדוגמת הלח"מ בעניין מיחס שפינו ממנו את המים החמים והכניסו לתוכו מים קרים דיש תיקון כלי ואין מתחשבים בדעתו כלל.

סיכום

- פקקי בירה ופקקי שעם - לדעת כולם מותר להסיר את הפקק.
פקקי הברגה ממתכת - לדעת הגרש"ז אויערבאך אין להסיר את הפקק.
 לדעת הרב עובדיה מותר להסיר את הפקק.
 לדעת הגר"י אלישיב אין להסיר את הפקק מצד איסור מחתך.⁷⁰
- פקקי פלסטיק - לדעת הגרש"ז אויערבאך מותר להסיר את הפקק.
 לדעת הגר"י אלישיב אין להסיר את הפקק מצד איסור מחתך.

⁷⁰ לדעתו אין גם לפתוח מצד מכה בפטיש.